

Научная статья

УДК 82-1 (470.621) +821.352.3.09

ББК 83.3-5 (2Рос.Ады)

П 16

DOI: 10.53598/2410-3489-2022-1-292-100-107

**Об особенностях художественного творчества
Саиды Хунаговой
(Хъунэго Саидэ иусэхэм дунэеплъыкІэу
зыдаІыгъыр, ахэм янэшанэхэр)**

Учужук Масхудович Панеш¹, Шамсет Еристовна Шаззо²

¹Адыгейский государственный университет, Майкоп, Россия,

²Адыгейский республиканский институт гуманитарных исследований
и.м. Т. М. Керашева, Майкоп, Россия,

¹filfak-agu@mail.ru;

²arjgi@mail.ru

Аннотация:

Выявляются особенности поэзии Саиды Хунаговой, в которой отразились черты отечественной литературы 80 – 90-х гг. Определяются идейно-тематическое своеобразие, жанровые и структурно-стилевые особенности произведений, вошедших в различные сборники. Отмечаются такие содержательные особенности стихов, как внимание к феномену отдельной личности, сложной природе человеческого сознания, что оказало влияние на поэтическую форму творческих явлений. Опора на сравнительно-типологический метод позволяет уточнить связи поэзии С. Хунаговой с общим литературным процессом нового этапа его развития, что углубляет теоретические знания о природе искусства слова. Творческие искания поэта анализируются в контексте национальной литературы, что, согласно замыслу, дает представление о типологических особенностях современного художественно-эстетического процесса.

Ключевые слова:

типологические связи, идейно-художественные искания, усиление проблемности, лирическая поэзия, образное мышление, своеобразие стиля, образное мышление.

Original Research Paper

**On the features of the artistic creativity
of Saida Khunagova**

Uchuzhuk M. Panesh¹, Shamsset E. Shazzo²

¹Adyghe State University, Maikop, Russia, ¹filfak-agu@mail.ru

²T.M. Kerashev Adyghe Republican Research Institute of Humanities, Maikop, Russia,

²arjgi@mail.ru

Abstract:

The paper examines the peculiarities of Saida Khunagova's poetry, which reflects the features of domestic literature of the 1980-1990s. The authors determine

the ideological and thematic originality, genre, structural and style features of the works included in various collections. Such meaningful features of poems as attention to the phenomenon of an individual, the complex nature of human consciousness, which influenced the poetic form of creative phenomena, are noted. Reliance on a comparative typological method allows us to clarify the connections of S. Khunagova's poetry with the general literature process of a new stage of its development, which deepens theoretical knowledge about the nature of the art of the word. The poet's creative searches are analyzed in the context of national literature, which, according to the plan, gives an idea of the typological features of the modern artistic - aesthetic process.

Keywords:

Typological connections, ideological and artistic searches, conflict strengthening, lyric poetry, figurative thinking, originality of style

Паублэ гуцыI.

Я 80 – 90-рэ ильэсхэм яльэхъанэ пштэмэ, адыгэ поэзием хэхъоныгъэ инхэр зэришIыгъэр хэткIи нэрыльгэгъу. Темэм клоцIыль мэхъанэр нахь куу хъугъэ. Героим иеплъыкIэ зештэ, зеубгъу. КъэгъэлъэгъокIэгъэпсыкIэу тхэхэрэм зыдаIыгъым хэшIыкIэу зызэблехъу. Ар дэгъоу къахэщы И. МэщбашIэм, Хь. Бэрэтарым, Н. Къуекъом, М. Емыжым яусэхэм. Ащ фэд, нахь ныбжьыкIэхэу а лъэхъанэм литературэм къыхэхъагъэхэм ятворчествэ уеплъыгъэми. КъэтIуагъэм епхыгъэу уцугъэх тхэн Iофым яшъыпкъэу фэлэжьэгъэ С.Хъунагом, Х. Хъурумэм, С. ГутIэм, Ф.Мамрыкъом, З. Хъакъунэ-Хъуазым ягъогухэр.

Ахэмэ ащыц пэпчъ ежь мэкъэ гъэнэфагъэ псынкIэу зэригъэнэфэцтым зэрэпылъыгъэхэр лъэгъугъуаеп. Ау шъхъадж ежь идунээеплъыкIэ шIэхэу зэрымгыотыгъэр хэткIи нафэ – ари къэшIэгъуаеп. Шъыпкъэ, ар Iоф псынкIэп. Ахэр уахътэм илэрылхъэх, ащ фэшI гъогу къинмыгъуае къакIун фаеу мэхъу. НыбжьыкIэу тхэныр езыгъажьэрэм хэутыгъэхэр (щыкIагъэ иIэми) ымышIыхэмэ, ащыгъум гъэнэфагъэу илэпэлэсэнныгъэ хигъэхъон ылгэкIыщтэп. Адэ сыдэуцтэу а зэкIэ щыпэкIэкIыгъа Хъунэго Саидэ итворчествэ? Ащ фэдэ упчIэр зэшIохын фаеу къэуцу.

Гухэлгым кIыгъоу упчIэу гъэуцугъэхэр.

УпчIэу гъэуцугъэхэр зэпхыгъэхэр Хъунэго Саидэ ипоэзи изэрэщыт.

Поэтым ытхыгъэхэр уахътэм диштэу, ащ къыпкъырыкIэу зызэраштагъэр къыдэлъытагъ. Илъэс 60-хэм ащегъэжьагъэу хэгъэгу литературэм хэхъо инхэр ышIыхэзэ ыпэкIэ лъыкIотагъ. ЦIыфым изытет шъыпкъэ къэзгъэлъэгъорэ еплъыкIэр нахь куу хъугъэ. Ащ икъэгъэлъэгъуакIи хэшIыкIэу нахь щэрыоу зэрэуцугъэми щэч хэлъэп. Хъунэго Саидэ иусэхэм ещ фэдэ еплъыкIэ-екIолIакIэ зэрахэльыр дэгъоу олъэгъу.

Темэукъыгъэлъагъорэм къикIырэ гупшысэм нахь зештэ, философскэ лъапсэм мэхъанэу иIэм хэхъо. Медитативнэ лирикэу а лъэхъанэм рекIокIыгъэм ифэмэбжьымэхэр Саидэ ытхыгъэхэм къызэранэсыгъэр зэхэошIэ [1: 392]. Ащ нэмыкIэу къыдэлъытагъэр - Хъунагом итхылхэр адыгэ поэзием имызакъоу зэкIэ литературэм хэхъухъэрэ зэхъокIныгъэхэм зэряпхыгъэр ары.

Iофыгъор зыфэгъэзагъэр, методхэр.

Iофыгъом ыгъэпсэолъагъэхэр: Хъунэго Саидэ итхылхэр. Ащ ехылагъэу ыкIи зэкIэ хэгъэгум цырекIокIырэ литературэм фэгъэхыгъэ Iофыгъохэр, ащ нэмыкIэу, теорием епхыгъэхэу Iофыгъо инхэр зэшIозыхырэ ученэхэу Г. Гамзатовым, Ю. Суровцевым, К. Султановым, Л. Арутюновым, К. Шаizzo, А. Овчаренкэм ятхылхэр. Метэдхэу авторыр къызпкъырыкIыгъэхэр – лъэхъан зэфэшъхъафхэр зэгъэпшэным ыуж итыр, типологием инэшанэхэр зыгъэпсэуалгъэрэр,

теоретическэ анализыр лъапсэ зыфэгъэу ыкӀи ар хэпшыкӀэу зыгъэфедэрэр.

Нахь къыхэщырэ Иофыгъохэр.

УсакӀор тинэрылгъэгъу дунаер ары зыщыпсэурэр. Ащ къыделъытэ цӀыфым ихарактер изытет къызыпкъырыкӀрэр - Л. Бекизовым зэриуагъэу, - «в связи со средой его обитания, с традициями, нравами», «обычаями и природой...» [2: 149].

Ау щыӀ джащ фэдэу нэмыкӀ дунаеу ежъ усакӀом зыфигъэпсыжъыгъэр, ар ащ идунай, ащ итхыгъэхэм ямышыкӀлэ-гъэпсыкӀлэ яӀ, ауужыпкъэм –

ащ имэкъамэ: ащыгъум хэти гу лъытэгъагъэп щыӀэныгъэм фэгъэхыгъэ мэхъанэшхо зилэ гупшысэхэр къызыдэзыхыгъэ пшгъэшгъэжъые цӀыкӀу поэзием къызэрэхэхьагъэм. Мары шъукъядж мы сатырэхэм: «Нэплгъэгъур слэгуитӀу ащыуалгъээ, къэкӀорэ мафэм селгъэбакъо, гъоткӀо зырызэу слэпэзы, лэ щэигъэм макъэр къынэсы»; «КӀо, нынэ, кӀо, сикӀал!» «... синан...» ЫкӀи акӀэлгъэныкъуитӀу кӀлэ точкабэхэр къызэшлэкӀыгъэ гущыӀэхэр – «...синан...», «...сыд къяплӀолэна, синанэу си нэнэжъ, зэкӀлэ мыщ къыщыхъу-щышлагъэхэм?» Мыщ дэжъым нанэу хъун ылгъэкӀыщт ежъым ие шъыпкъэ нанэри (нэнэжъыри), фэшгъаф пстэухэу зэкӀлэри афэзыгъэгъухэу, гъунэнчъэу шӀу зылгъэгъухэрэр нэнэшхохэри (ныри).

Тхылгъеджэм гу лъытагъэп поэзием сурэтышӀлэ пшгъапэ щылажъэу зэрэригъэжъагъэм, ащ иапэрэ тхылгъэ цӀыкӀоу усэхэр зыдэтым щэхъу къызэрэдимыгъэкӀыгъээзэ: «Сиусэ икъоу къэмылуми, мэкъэмэ нэпцӀ идагъоп» («Осэпсыц»); «Усэ заулэу стхыгъэри нынэплӀосхэм аплужъыгъ. Ситхьапэ фыжъы, гущыӀэм сыдечъажъэ, еомэ-еозэ, зэгуасцхэмэ – зэгокӀыжъызэ сипшысэ нэфаплэм фащэжъы» (ардэдэм). УсакӀор творчествэм икъиныгъохэм, зылыхъурэ гущыӀэр къыгъотыным пае зэпыригъээзэгъэ «гущыӀэ мин пчъагъэхэм» (В. Маяковский) къатегущыӀэрэм фэд, ауми гу лъымытэн

плгъэкӀырэп ащ игупшысэхэр нахь куоу «зэрехыхэрэм» ыкӀи нахь чыжъэу зэрэлгъыкӀуатэхэрэм – ар къызытегущыӀэрэр фэшгъаф дунае зыгъэпсыным, фэшгъаф орэд «моу шгъэбэ-шгъабэу, бэмэ рамышцажъэу, бэм кӀэмыдаоу орэд» зыусыным зыкӀуачӀлэ езыхыӀлэгъэ усакӀом къинмыгъуае зэрилгъэгъурэр ары.

Сыда нахь мэхъанэшхо зилэ шъыпкъагъэр зыхэлгъыр? ЩыӀэныгъэ шъыпкъэм икъежъапӀэ

тыдэ щыӀа ыкӀи тыдэ щылыкӀуатэра? Ошгъогур арэп, космосыри арэп, жъуагъохэмрэ природэмрэ япсалгъэхэзэ арэп, псэмрэ акъылымрэ гушӀуагъор адагощызэ арына? ГушӀуагъор щыӀагъ, ау ар адырэ дунэ чыжъэу зылымыӀэсыжъыщтхэр – кӀэлэцӀыкӀлугъор ары:

Къамылышгъэм мазэр хэсэу,

Жгъогъо инхэр осэу къесхэу,

Къумбылыжгъым удхэр хизэу,

Чэщы кӀахъхэр нарты пшысэу

КъэсэшӀэжъы сабыигъор.

Зэцагъэкъогъэ зэхэшӀыкӀым насыпэу щыӀагъэр зыпкъы ригъэу-цожъын ылгъэкӀыщтэп.

«Пшгъэхухэр» зыфилорэ тхылгъым къыдэхгъэгъэ усэхэм ащыщыбэхэр шӀулгъэгъуныгъэм ехыӀлагъэх. Хъунагом ежъ иеу ылгытэрэ чӀыплэ гъунапкъэхэр «къэгъэчъыхыгъэнхэр» икӀасэп, шӀулгъэгъуныгъэр арымэ, ар зыфаер «нэ нэгъуаджэхэм» захиухъумэныр, изакъоу, хэти къылымыплгъэу къэнэныр ары. Ау мыщ щыплгъэгъурэп мамыр зэгурыӀоныгъэу жъалымагъэмрэ шъугъоныгъэмрэ ащухъумагъэр, сыда плӀомэ, ежъ бзылгъыгъэр ары ныӀэп шӀу зылгъэгъурэр, адырэм (хъулгъыгъэм) фэгъэхыгъэмэ, – ар ащ (бзылгъыгъэм) ищыӀэныгъэ къызэрэхафэрэр, мыгъэунэфыгъэ зэфэхысыжъыгъэ горэу, пцӀыусэу, тхьагъэпцӀэу, етӀани ошӀлэ-дэмышӀлэу ыпашгъэ ыгу пэмычыжъэу хъулгъыгъэу къыготэу, дыщыӀэу, а охътэ дэдэми пэчыжъэу щыӀ.

Усэу «ЩыӀэныгъэр къины» зыфилорэм хэтых: Ежъырырэ Уашгъомрэ, щыӀэныгъэу

зыхэтымрэ гъашӀэмрэ лудэна-кӀлэу зэзыпхыщтыгъэхэр зэпычыгъэ

хьуггэх, зылэтыштхэ клуачлэ ахэмылтыжыёу тамэхэр кэнаггэх, – «жыыбггэм оцхыр зэпичыггэ цыггыжыёе чылоу, гупшысэмэ сащылтыхьуаггэ луданэ сылтыхьоу, зэпышлэжыынэу слоггаггэ, сфэуклочлышт фэдэу», уахтэр арымэ, кыызэтеплэжэн плэаклы хэштэп, «уахтэр – сабый: клошт, чээшт, укышчинэшт». О пшхьэклэ кыштефэщтыггэу умыггэцэклаггэм угу ыггэузэу уфэзэщы: «Кыштыггэу пфэлэклэмэ игуггэ нэкл кызытемггаф». Цыфыр уашьом зэрэклэрычыггэм фэдэу, оцхым ипсычтэрхэр жыыбггэм зэрэзэбгыриутыггэхэм фэдэу, ышлэцтыр ымышлэу цыфыр уахтэм утыгум кыызэрэринэрэм фэдэу, цыфхэмэ яаужырэ мафэхэр жьалымэггэ шхьэзэкьоныггэм хэтыхэу кгахьы – «Пчыхэрэ кэуучылыггэ, чэщырэ псыр мэщты, клэлэггэури тлэпыклыггэ, хьадэггэум тыщэштэ».

Джауштэу «зэпэкгудыиггэхэу» драмэм ихьуггэ-шлаггэхэм заушгэомбггэузэ, клэухыр кыызэрэсырэм иидеэ зыпккы еуцо, ау ар зиклэухыр дунаем щырялэ щыланьггэри, тхьэм ащ фиухэсыггэ мэфэ пчгаггэри арэп, ар зыфэггэхьыггэр джа анахь мэхьанэ зэратырэу цлэ зимыленкли хьуцтыр, ау гушхуаггэ цыфым кыыхэзылтыхьэрэр ары. Пкыгыёо зэфэшхьафхэм, зэхэугуфыклыггэу кэалотаггэхэм, ары паклошгэ, хьуггэ-шлэггэ анахь кызыэрэклохэм кэапкырыклырэ клуачлэр ары драматургие хьуггэ-шлэггэ шхьалэхэм яккэклуаплэхэр: «Силэггухэм ащыцхэм дунаер ахьожыгггах, мэркло чыггэ члэггым чэщырэ сычлэсэу сыщыс», «сипчгэ еггэтыггэу кыыхэклы, зыгорэ кыылухьэггакьомэ слозэ», «цыфхэр гупсэфэу яунэмэ арысых, сэ урам кьутаггэм тезггэхьаггэ сипшысэ», «Ышлэцтыр ымышлэу оцхыр кэнаггэ, ащ иоцхыцэхэм осыр кгахэсэ – осыр кьесышт, хэт ацклэ уенэкьокьушт, арышгэ, уезэггы, сыда пшлэцтыр?», «Мы дунаир ггэшлэггэон, ущыт пшлэшлэзэ, утэфэн, кэплон пшлэшлэзэ, кыгуалон,

пшлэзэфэггэр кыёон, пшлэщыпкэалом уиггэпцлэн, умэкьамэ кыыхэдзэн, хэмылтыхьаггэр кыыхахын, умымысэу уаумысын, шхьадж идаггэ кышпхиггэотэн, акылынтчэм уиггэсэн», нэмыклхэри. Адэ цыла зыгорэ шыпкьаггэрэ зэфэггэрэ кышпкырыпхын плэаклынэу? – цыл зыгорэ, ацклэ хэти нэкьокьоггэу уишлыштэп – ар гур цыфхэм афызэлухыггэныр ары, джары шыпккэ мэклэ дэдэу цыфхэм кгахэфэрэр. Мы дунаеу щлымрэ нэпэнчгаггэмрэ зэлгаубытыггэм ежыри (бзылтыфгыггэр ары) щыщыл, зэклэри щыщылэх, адырэри (хьултыфгыггэр ары) джащ фэдэу щыщыл ыкли ащ (хьултыфгыггэм) цыфым ешгэхьащыклоггым пае нэпэнчгаггэнэхьоинчгаггэ кызыфеггэфеде. Анахьэу хэггэунэфыклыггээнэу ифэшгэуаш Хьунэго Саидэ иящэнэрэ тхылгэу «Макгэр шхьафит» зыфилорэм. Анахь мэхьанэ шхьалэу ащ щыпхырыщыггэр цыфым ифитныггэ, ишхьафитныггэ ары. Авторым зэритхырэмклэ, ятэжгэу Хьунэго Исхьаккэ Мамсыр ыкьом 1923-рэ илгэсым хабзэм иллыклохэм щыланьггэмрэ кэралыггэомрэ ялофгыггэхэм ятегущылэн хэлэжжэным ифитныггэ лахыггэаггэ: «Мы тхылгыр зыфэггэхьыггэр цыфы пстэуми амэкгэ шхьафит» ары, – щетхы ащ итхылгыр ипэублэ гущылэ. лэпклэ-лэпклаггэмрэ шэн-хэбзэ зэклужьрэ сыдиггэокли арыггэуазэхэрэм ащыщыггэ Хьунагохэм яллакьо.

Цыфхэм язэфыщытыккэ шапхэжгэу авторым зигуггэу кышлы хэрэр зэбггэпшэнхэ плэаклыщтыр ижырэ адыггэхэм нахьыпэм шлушлэныр кызыэрагурылощтыггэр ары. А шэн-хабзэр усакломклэ «кэзылухьумэрэ тхылгэу», нэмыклхэмклэ шэнзеклуаккэ ишапхэжгэу мэхгэу. Хьунагом зэклэ иусэхэр мэхьанэ лушклэ ушгаггэх джащ кыыхэклэу зыщыцлакьом фэггэхьыггэу ащ ытхыггэу усэхэр уемыхьырэхьышпэжгэу пшлэщы мэхгэу. «Макгэр шхьафит» зыфилорэ тхылгыр дэхьэггэу усэхэм кгахэщыхэрэр акылыггэу куурэ философскэ гупшысэ лгэаггэрэ

зэрахэлгыр, жабзэр зэрэкъэбзэ дэдэр, цыфым ипсихологии, зэдэмыштэныгъэхэу ащ ыгу цызэбэныхэрэм, ар къэзыуцухьэрэ обществэм изытет куоу зэрахэгупшысыхьэрэр ары. Усаклом итхэк1э-шык1эхэри зи яп1ол1эн умылкъэлынэу пшъхьапэх – ащ лъэныкъо пстэури къыдилгытэзэ ары дунаер, пкъыгъохэр, цыфыр зэрэзэригъаш1эхэрэр, аклоц1 ушъагъэу, зэпэбгъэуцунхэ умылкъэлынхэу къыпш1ош1ыхэрэр загъорэ зэпэгъэуцугъэхэу, зэбгъэпшэнхэ умылкъэлынхэу къыпш1ош1ыхэрэр зэгъэпшагъэхэу, – лыягъэ гори хэмылгъэу, дэхэгъэ нэпц1 гори къыхэмфэу, мэхъанэмк1э ушъагъэу, мыжъо лъап1эм фэдэу къабзэу, гупц1анэу, апэу къалогъэ гуцы1эм фэдэу гъэпсыгъэх:

*Къэк1ошт мафэр ук1ыгъэхэу
Тыгъэм ы1эгу илгъ.*

Сатырит1у усэм джыри джащ фэдиз къык1элъык1ошт, ау апэрэми хэтэлъагъо къэзымыгъэзэжынынэу блэк1ыгъэ щы1эныгъэм (уахътэм) иидеу тхьамык1агъор къызыхэщырэр, сыд фэдэрэ ублап1и к1эух къызэрэфэк1уагъэр, тыгъэу зэк1э дунаем тетыри щыпсэурэри къэзыгъэфабэрэм ежъ нахь нахь лъап1эу, анахь лъэшэу къыгъэхъугъэ Цыфыр ы1эгушъо ригъэстыхьагъ. Ежъ дэжъ ар – зызыук1ыжыгъэр – ыщэжыгъ. Адэ ащыгъум зэфэшъхьафыбэу гъэпсыгъэ щы1эныгъэр – къэк1ыхэрэмрэ псэушъхьэхэмрэ, ахэмэ ауж Ежъ фэдэу акъыл зилэр къызэригъэхъугъэхэмк1э Тхьэшхом 1офэу ыш1агъэр пк1энчъэ хъугъэба! Икъук1э упч1эм зэфагъэ зэрэхэлъымрэ ащ иджэуап зэгъэу зэрэщытымрэ къыуагъаш1э къык1элъык1орэ сатырэхэм:

*Къэхъушт к1алэр фык1огъэхэу
Ным ык1ышъо хэлгъ.*

Цыфым иакъыл шъхьас ымыш1эу зэк1эри зэрэзэхикъутэрэр къызэтэзыгъэуцон зылъэк1ын к1уач1э гори оншъогуми щы1эп, ащ фэдэ к1уач1э Чыгуми тебгъотэщтэп, аужырэ сабыир Ным ышъо зэрэхэлъэу мал1эмэ. Джауцтэу зы гупшысэм ишэпхьит1у зэригъапшэзэ,

зэпигъэуцухэзэ, Хъунэго Саидэ иусэ сатырэ къыщеты зэманым ииде ин дэдэ – ащк1э образ, метафорэ мэхъанэу къытырэр умыгъэш1эгъон зэрэмылкъэлырэм имызакъоу къыдгуригъалорэр цыфыр зыщыгугъэу зытеуцогъэ пытап1эр цыхъэш1эгъуджэу зэрэщытыр ары. Зэтек1ырэ еплъык1эу усаклом ыгъэфедатгъэм гупшысэ пшъхьапэ зэрэхэлъыр тинэрылгъэу.

Къушъхьэ горэми дэк1оенэу зэрэмыхъугъэр усаклом къытело: адэ ар гухэк1ы шъхъумэ, ащ пае ар мэтхъаусыха? Къушъхьэр арэп 1офыр зыфэгъэхьыгъэр, тамыгъэ фэдэу ащ ар егъэфедэ ны1эп. Мары игупшысэ зыфэгъэхьыгъэр:

*Чыжъэк1э сеплгъызэ, гъаш1эр
згъэк1уагъэ,
К1оцтыр зэк1уахэм –
сык1эгъожъыгъ.*

Зэк1э ык1уач1э рихьыллагъэу усаклор зыгъэгуемк1ырэр зы 1офыгъу – ежъ нахь к1оч1аджэхэу, псэушъхьэ зэфэшъхьафхэм ялыеу Тхьэм къыгъэхъугъэ Цыфым сыд пае къызыфагъэхъугъэр ымыгъэцак1эу бэрэ къыхэк1ыра? Къык1элъык1орэ усэ сатырит1умэ ащ иджэуап имэхъанэ къытфызэлъахы:

*Сэ силгъэужмэ яонтэгъуагъэ
Сызэмылгъэк1ызэ хэк1ок1эжъыгъ.*

Лъэужхэр арэп к1одыгъэхэр, ахэмэ яонтэгъугъ нахьк1э. Нэмык1эу къэп1он хъумэ, нэбгырэ пэпчъи зэхэубытагъэу зэк1эми аш1агъэр зэрэмак1эм къыхэк1эу къушъхьэ шыгум, ш1уш1эгъэ пшыпкъэм нэсынхэк1э джыри бэ гъогоу ак1ун фаер. Мэкъэмэ гохьым пэпш1ын плгъэк1ынэу, дахэу зэк1ужьэу къушъхьэр хъун ылъэк1ыгъ, Цыфым ар еп1ол1эн плъэк1ыщтэп: зыдыригъаштэу, лые гори емылгъэгул1эу дунаер зэрэгъэпсыгъэм фэдэу «зиш1ыныр» цыфым фэук1оч1ыгъэп.

Цыфыр икъук1э

щы1эныгъэм зэрэфытемыгъэпсыхьагъэм, иакъыл, икъарыу зэрэмылгъэшим ык1и зэк1э адырэ псэ зыпытэу дунаем тетхэм заригъэлъэшык1эу зэрэгъэпсыгъэр усаклом къызэригъэлъэгъорэ шык1эр

космогоническэм, мифологием, джащ фэдэу анахь цыкылу-шюкылу-хэми, мафэ кьэс кьэзыуцухьэрэ цылэныгьэм, псэ зыпыт ыкли зыпымыт дунаем кьахэхыгьэ образхэр кьызыфигьэфедэхэзэ ары: «Сибжы-хьэ кьэкыуагь мыгьэлагьэу, гьэмафэр кьыщыхьузэ гужьуагьэу...» – ар зы усэклэ сатыр (хабзэ зэрэхьугьэу, апэрэу зэрэщытым пае, сыдигьуи пломи хьунэу, льягэу льяплэу гьэпсыгьэ), ифэмэбжыымэ зытыригьэхьан ымылгьэклыщтхэм цыфым зызэрафигьазэрэр (илгьэсым иуахьтэхэр Тхьэшхом фэшхьафклэ хэти фэлорышлэхэрэп), ау нэужым анахь кьызырыкыло мэхьанэ зилэу, ау цыфым ианыхь ухьумаплэу гум щырилэр ылгьапсэу кьылоным пае (ятлонэрэ усэ сатырэр):

*Сигьунджэ чэфынчгэу мэкгэнчгы,
Симыллгэу сигьунджэ сыблэчгы.*

Лыхьужь бзылгьыгьэм кьиньшхо тырилгьагьозэ, духовнэ лоф ин дэдэу зэшлуихырэм, илгьэсым иуахьтэхэм ябырсыры зыфигьазэзэ ар кьызыхэклырэр ахэмэ япхыгьэу агуригьэлоным сыд фэдэ гупшысэ мэхьана илэр? Ауми зэрэтеклырэр гьэмафэр сыдигьуи игьом кьызыэрэклощтыр, ащ ыуж итэу бжыхьэри кьызыэрэсыщтыр, а бжыхьэм лыхьужь бзылгьыгьэр гүзэжьогьум хэтэу «зериштэщтыр» ащ щэхьуклэ пэклэклыжыинэу щытэп, сыда пломэ ар (бжыхьэр) ащклэ аужырэу щыт: «Сибжыхьэ кьэкыуагь семыжагьэу». Зэрэшбульгьэу, усэ гупшысэм игьэпсыклэ хэпшыкылу нахь зэхэлгы хьугьэ ыкли ащ дакылоу зэрыгьуазэхэрэр нэрылгьэу шгыпкьэу кьыгьэнэфагьэх. Мары апэрэ усэм имэхьанэ купкы зыфэдэр: ежь имыгьунджэхэу бзылгьыгьэр арыплгьэнклэ зыфэмыехэм яхьыллэгьэ гумэкл-гупшыс (А. Блок «В чужих зеркалах отражаться»):

*Удым афэдэу непэ тынапэ,
Гьунджэм теплгэжьышгэ –
тыкгимыщыжь.*

Мыщ дэжыым тлгэгьурэр зэпэгьэуцугьэ гупшысэу идеологическэ ыкли духовнэ контрапунктым ишапхьэ

лгыкылэзыгьахьэрэзыкылыныгьэм итхыпхьэхэр кьызыщылыгьагьохэрэр, нэмыкылу кьэплон хьумэ, цыфыр шхьэасынчгэу зэщыкьоным цызыухьумэрэ зыкылыныгьэм фэклон зэрилгьэклыщтыр ары.

Сыда адэ гьунджэм ар кьызыкылыныщырэр? Тыкьеджэ кьыкылыныкылорэ сатыриты усэм:

*Гунахьэу тшылаггэм
теггэпшынапэ,
Джынэшгэ теплгэр
тфызтемыхыжь.*

сыда пломэ, гьунджэри ащ кьыщырэри зэхэмышыкылыныу зы тэцлэлэгьэ шлуцлэ горэу хьугьэ ыкли ащ тыгьэм ышгэ зытыриштэрэ теплгэр – цылэныгьэм, гьэпсын лофым, гугьаплэм ашгэ ыупыцлагь. Ау зэклэм гьунджэм кьыщыгьэ зыгорэм итеплгэ зыфэдагьэу цыгьупшэжыгьэр. Джыри гупшысэр, зэпэгьэуцугьэ шыкылу гьэпсыгьэу, кьыкылэлгьэло:

*Сыгу кьыридзи Гуггэм
игьунджэжгы
Сщыгьупшэжь сшлюггэхэр
кьыщыггэ.*

Блэкыгьэр цылэныгьэм хэкылыпэрэп, «гьатхэм кьэгьагьэхэм зыкьызыэрэзэлуахырэм» ишэн-хабзэ теггэпсыкылыгьэу, ар тэ тыгу зэм кьыщэжыынчы, зэм топыщэхэм якьызылэу ты мэкьэшхом яхьыщырэу, зэм жьыбгьэм кьызыдыхьыгьэу фабэм фэдэу ыкли ар зыдэбыбырэ лгьэныкьор «иджэныкьо машло зыщыпэсыгьэр» ары, нэмыкылу кьэплон хьумэ, ар зыдыхьырэ лгьэныкьор яжьэр машлом кьызыщыхэклыгьэ чыплэр ары шхьаклэм, а машлор кыосэжыгьэ.

Зэкьоныгьэу Пикассо угу кьэзыгьэклырэр – ащ (сурэтышлэм) гупшысэу кьыгьэлгьэгонкылы ыштагьэр гьунэ шгыпкьэм нигьэсыщтыгьэ (гущылэм пае, зэклэми агьэцлыкылу гьэр ыкли зыгу хагьэклыгьэр джыри ежь нахь нахь лгьэшыжьэу агьэцлыкылу гьэм ыкли зыгу хагьэклыгьэм фэгумэклыжы).

Усэкло цлэрылохэр зэкьоныгьэм куоу хэгупшысы хьэхэу, ар кьызыщызэхафырэ

произведенияхер стиххэмк1э атхэу бэрэ кыыхэк1ыгъ. Сэ кыызэрэсплош1ырэмк1э, Хьунэго Саидэ иусэхэм зэкъоныгъэм икыэгъэлъэгъон философскэ лъэныкыуак1эхэр кызылэхых, кын зылъэгъурэ зизэкъо ц1ыфым ыгу щыш1эхэрэм ахэолъагъох. Зэрэтлъэгъурэмк1э, пэзием ек1оллак1эу а лъэхъанэм зыди1ыгъы гъугъэр Саидэ ытхыгъэхэм кыахэцыгъ. Ащ епхыгъэ критикэу В. Кожинэвэм и мыщ фэдэ гуцы1эхэр бгъэпсэуальэмэ хъуцт: «стремление отбросить все «внешнее», обратиться к первородной основе поэзии [3: 192]

Джащ фэдэу мы усак1ом прозэ гъэш1эгъони кыылэк1эк1ыгъ, мырэуцтэу кыасломэ сплоигъуагъ, – тхак1ом ипрозэ ямыш1ык1эу, к1эу гъэпсыгъэу, зэрэтхыгъэ шык1эмк1э ык1и имэхъанэ гъэпсык1эк1э психологическэу зэгъэпэшыгъэ. Зэк1э ахэр сэмэркыэу шъабэр к1эпхыагъэу сценэм кыыцагъэлъагъозэ, геройхэр зэфэхысыжъ нэшхъэу кызыфак1охэрэр ежъхэмк1э мэхъанэшхо зилэ горэ зэрэч1анагъэр ары. Ик1эухым зэк1эми нафэ кыафэхурэр геройхэм агу икууп1эхэм нэрымылгъэу ацыхъу-щыш1эхэрэр сэмэркыэу кыызэрэтигъэлъэгъу гъэр ары.

Ежъ кыдыщы1э ц1ыфхэм якыгъэлъэгъонк1э Хьунэго Саидэ ямыш1ык1э ек1ол1эк1э гъэш1эгъон, тхак1омк1э лъэшэу лэрыфэгъоу – кыыхыхыгъ: ащ кыызэрэтигъэлъэгъухэрэмк1э, унагъо ялэми, ахэр загъорэ «ыбгъук1э» дэхынхи алъэк1ыцт, пк1эгъуалэм дихъыхыхэрэ «философхэри» кыахэк1ых («Сэра гукъао зимы1эр?»), зафэмылажэу алэк1эш1агъэхэр кыыраухынхэм пае тельхъэп1э зэфэшхыафхэр

кыэзыгупшысыхэрэми уарихыылэцт, гумэк1и, гупшыси апымылгъэу, чэфэу уахътэр зыгъак1охэрэри ахэтых. («Тэтыер анахъ дах»). Мэхъанэ куу к1оц1ылт игеройхэм агу изытет, япсихологие зэхъок1ыгъэ зэрэхъухэрэм якыгъэлъэгъонк1э «Нысэ» зыфи1орэ новеллэм.

К1эух гуцы1.

Тхак1ор пштэмэ, ащ творчествэ лэфш1эным ипсихологие куоу ылэ кыыригъэхыагъ: «творчествэм фэлэжъэрэ ц1ыфым кыинышхоу телъымэ апэ итыр тхэм кыыхилъхъэрэ лэпэлэсэныгъэр зыциухыщтыр зэрымш1эрэр ары ык1и ащ ищынагъо ч1эк1ышъурэп. Гупшысэрэ усак1ом зэфихысыжъызэ зылъыплгъэ цы1эныгъэм ишъотехъэ-шъотек1, сэнэхыатым фэук1оч1ыцтми, фэмыук1оч1ыцтми ымыш1эу, джэнджэш хафэм имыжъошгъхъал дэфэ.

Гузэхэш1э ушгъэфыгъэхэу, ау щэлэгъуаехэу цы1эныгъэм кыахафэхэрэм кыапкыырык1ырэ ехъырэхышэныгъэхэр арых Хьунэго Саидэ прозэмк1э ытхыгъэхэм лъапсэ афэхъугъэхэр. Зэралгытэ хабзэ сюжетхэр ахэмэ ямы1э фэд: тхак1охэм ахэр кыамыгупшысэуи кыысплош1ы. Ауми ахэр «шъыпкыэк1э» аштэх, уямышырэхышэжъэу пш1ошты мэхъух, цы1эныгъэм «кыыхэк1ыхи» тхылтым инэк1убгъохэм кыарыхыагъэхэу кыышцэхъух. Иусэхэм афэмыдэу, Хьунэго Саидэ ипрозэ сэмэркыэур кыебэк1ы, ащи кыыщымыуцоу шъхъэихыгъэ лакыырдыми лъэлэсы, ау ащ джэгъогъу нэпанэ хэлгъэу е дыджэу цытэп – щхэнэу ык1и а охътэ дэдэм т1эк1у уегъэчэфынчъэми, гъэспэтхыдэх.

Примечания:

1. См. об этом: История адыгейской литературы. Т. III. Майкоп, 2006.
2. Бекизова Л.А. Образ человека в этнохудожественной традиции черкесов (адыгов) // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер.: Филология и искусствоведение. Майкоп, 2014. Вып. 2 (140). С. 144–149.
3. Кожин С. Статьи о современной литературе. Москва, 1982.

References:

1. See about this: History of the Adyge literature. Vol. III. Maikop, 2006.

2. Bekizova L.A. The image of a person in the ethno-artistic tradition of the Circassians (Adyghe) // Bulletin of the Adyghe State University. Ser.: Philology and the Arts. Maikop, 2014. Iss. 2 (140). P. 144–149.

3. Kozhinov S. Articles on modern literature. Moscow, 1982.

Авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов.

The authors declare no conflicts of interests

Статья поступила в редакцию 12.02.2022; одобрена после рецензирования 27.02.2022; принята к публикации 15.03.2022.

The paper was submitted 12.02.2022; approved after reviewing 27.02.2022; accepted for publication 15.03.2022.

© У.М. Панеш, Ш.Е. Шаззо, 2022